

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СВІТОГЛЯДНОГО НАПОВНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Ірина Грабовська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація:

Здійснено спробу проаналізувати світоглядну революцію, яка відбулася з українським суспільством у ході революційних подій кінця 2013–2014 рр. Авторка доходить висновку, що найадекватнішою характеристикою Єврореволюції є визначення її як Революції Гідності, оскільки саме в процесі зазначених подій принципово змінилися ціннісно-світоглядні настанови в суспільстві. Вона також вважає конструктивним розгляд подій української Революції Гідності як постколоніальної, основним наслідком якої стало народження суб'єктності українства в історичному процесі та створення справжнього громадянського суспільства.

Грабовская Ирина. Философский анализ мировоззренческого наполнения украинской Революции Достоинства

Представлена попытка проанализировать мировоззренческую революцию, которая произошла в украинском обществе в ходе революционных событий конца 2013–2014 гг. Делается вывод, что адекватной характеристикой Еврореволюции является ее определение как Революции Достоинства. Автор также считает конструктивным рассмотрение событий украинской Революции Достоинства как постколониальной, основным результатом которой стало рождение субъектности украинства в историческом процессе и создание настоящего гражданского общества.

Grabovska Iryna. Philosophical analysis of worldview content of ukrainian dignity revolution

The article is an attempt to analyze the world outlook revolution that took place in Ukrainian society during the events at the the revolutionary events of the end 2013 - 2014 years. The author concludes that adequate characteristic Eurovoluytsii is its definition as the Dignity Revolution. The author also considers a constructive review of developments Ukrainian Dignity Revolution as a post-colonial, the main result of which was the birth of subjectivity Ukrainians in the historical process and the creation of a genuine civil society.

Ключові слова:

світоглядна революція, Революція Гідності, Єврореволюція, громадянське суспільство, постколоніалізм, ментальний колоніалізм.

мировоззренческая революция, Революция Достоинства, Еврореволюция, гражданское общество, постколониализм, ментальный колониализм.

world outlook revolution, Dignity Revolution, Evrorevolution, civil society, post-colonialism, mental colonialism.

Події кінця 2013–2014 рр. уже стали епохальними, назавжди розділивши історію пострадянської України на «до» та «після». Письменник Юрій Андрухович у промові на відкритті Віденської міжнародної книжкової виставки Buch Wien 12 листопада 2014 р. справедливо зазначив: «Зовсім невдовзі, ось уже за якихось дев'ять днів, виповниться рівно рік, як ми потрапили до іншої реальності. Слово “ми” я живу тут у найширшому розумінні – ми, тобто мешканці України, її громадяни. Мені не йдеться тепер про політичну орієнтацію чи культурно-мовні преференції, тому я поки що узагальнюю – всі громадяни всієї України» [1].

Уже від початку революційних подій на Майдані стало зрозумілим, що в країні потрібно щось змінювати. Подальше існування в теперішньому стані стає просто неможливим. О. Забужко згадує про 30 листопада 2013 р. як про час, коли багатьом стало очевидно, що розпочалося щось таке, що матиме доленосне значення для українців. «...демонстративно-звір'яче побиття студентів на Майдані означає запуск у хід якогось нового, ворожого Україні сценарію явно “невнутрішнього” виробництва, і попереднє мирне життя скінчилося. Неясно було тільки, чи витримає країна удар і що треба робити, щоб вона його витримала» [4, с. 3].

Величезну значущість подій 2014 р. для України та світу розуміють не лише всередині країни. Зарубіжні аналітики високо

оцінюють креативний характер того, що сталося з українством під час Єврореволюції й у наступні місяці. «Події останнього року в Україні є безпрецедентними, а тому з труднощами сприймаються як єдиний, хоч і складний, феномен. ...У нас просто немає готової аналітичної мови та пояснювальних моделей для опису народження нової України як унікального і – дійсно – безпрецедентного феномена» [3], – зазначає один з відомих сучасних аналітиків, відповідальний редактор журналу «Ab Imperio», історик Ілля Герасимов. Він висловлює цікаву думку про те, що «...українська революція є постколоніальною революцією тому, що основним її змістом стало придбання людьми власного голосу. У ході цього акту самоствердження окремі громадяни створюють нову українську націю як співтовариство солідарної дії свідомих особистостей, які домовляються між собою» [3].

Загалом осмислення української Єврореволюції та подальших подій відбувається сьогодні дуже активно. Їх розглядають як революційні перетворення, що докорінно змінюють саму структуру суспільного буття українців. Проте в деяких сучасних українських аналітиків виникають досить обґрунтовані сумніви щодо самої кваліфікації подій, пов'язаних з Євромайданом. Висловлюються сумніви, чи можна їх вважати справді революцією, адже докорінної зміни форми

власності, системи базових відносин у суспільстві, правлячого режиму та еліт не відбулося. Але з повним правом можна твердити, що у сфері масової свідомості й морально-етичних засад життя української спільноти сталися справді революційні зміни. Досить переконливо звучить твердження, що «...з революцією 2014 р. постмодерн закінчився в Україні. Невідомо поки що, як концептуалізувати нову реальність, що наступила. З боку цей “прекрасний новий світ” нагадує Високий Модерн...: зі справжніми героями, колективними імпровізаціями та складними формами самоорганізації. Головне, навіть найсміливіші соціальні й особисті експерименти (вияв звільненої суб’єктності) сприймаються без звичної усмішки цинічного скепсису: критичний аналіз сконцентрований на публічно висловлених ідеях і цінностях...» [3].

Більшість дослідників однастайні в тому, що в Україні нарешті народилася сучасна модерна нація вільних відповідальних громадян. Недаремно революційні події, центром яких і головним місцем здійснення став київський Майдан Незалежності, метафорично охрестили «Майданом нашої свободи» [6, с. 25]. Саме там відродилася давня традиція українського народного самовладдя в найефективнішій формі – віча. Як зазначають ті, хто активно осмислює події Євромайдану, «...ці давні традиції козацького віча десь сидять в нас на рівні генетичної пам’яті. Тому що, коли треба, виходять усі, щоб нагадати про свою присутність. І марно говорити, що соціальні мережі поглинули це бажання висловлюватись. Тому що, коли нас не чують, – ми голосуємо власною присутністю. Стаємо краплями в морі. Це море на наших плацах важко розкати, але якщо хвиля вже пішла – спинити її нелегко. Тому що єдиною формою прямого народовладдя в Україні є майдан» [6, с. 25].

Більшість іноземних спостерігачів за подіями української революції 2014 р. як безумовний позитив відзначали, що народ був збурений і масово піднявся на спротив, сприйнявши побиття молоді саме як власну образу й замах на особисту честь і гідність кожного. Недаремно одне з найпоширеніших гасел, яке звучало на початку революції на Майдані, було таким: «Ніхто не буде бити нас і наших дітей!» Отже, вже на перших вічах Євромайдану лейтмотивом народного спротиву стала ідея національної та особистої гідності українців. І в цьому контексті має вже йтися про українців як про політичну націю, оскільки Євромайдан справді являв собою зріз усього населення сучасної України. Тут були представники як Львова та Луцька, так і Харкова та Донецька.

Фактично, на наших очах гасло ОУН – «Твоєю честю є сила і гідність твоєї нації!» – Єврореволюція перетворила на життєвий принцип значної кількості представників української нації. І цей феномен як такий уже є знаковим.

Щоб стати справді гідною особистістю в сучасному світі, потрібно виконувати дві головні умови: бути моральною та правовою особою. Ще з давніх-давен Європа стала на шлях формування такої особистості. Уже у «вічному» Римі формується різниця між правовими й моральнісними нормами. М. Попович підкреслює, що «введення правових норм у соціальний побут ніби подвоювало світ соціальних сутностей – поряд з абстрактними масками-персонами існували живі люди, але до них уже могли застосовуватися не закони, а моральнісні оцінки. Якщо за порушення перших санкцією є покарання, то за порушення других – сором і покарання. Відповідником вільної, спроможної ухвалювати рішення й відповідати за них персони була *гідність вільного громадянина* – члена античної громади (курсив наш – І. Г.). Правова особа – «ідеальний елемент» глибинної семантики давньоримського соціуму – спирається на спадщину грецьких філософських уявлень. Така традиція з’являється зі стоїцизмом і безпосередньо переходить у християнство. Подвоєння світу нормативів на правовий і моральнісний з різними критеріями оцінки та санкціями за порушення норм – теж європейська цивілізаційна традиція» [7, с. 140]. Деякі мислителі розглядають гідність як сутність самої соціальної природи людини, умову її нормального, саме людського, існування.

Українцям, як і культурі нашого народу загалом, з давніх-давен теж притаманне це почуття людської гідності, яке базується на власній вольності української людини. Так, у знаменитому творі Касіяна Саковича, назва якого повністю звучить так: «Вірші на жалосний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича-Сагайдачного, гетьмана війська його королівської милості Запорозького, складені іноком Касіяном Саковичем, ректором школи Київської у братстві. Мовлені від його спудеїв на погребі того шляхетного лицаря в Києві, в неділю провідного року Божого тисяча шістсот двадцять другого, Київ, 1622», – є такі виразні рядки: «А що цінніш на світі й миліше за вільність, / Яка в людському серці утверджує гідність? / Засвідчити те можуть всілякі створіння, / Що вільності жадають усі покоління» [2, с. 72].

Свобода, незалежність, можливість власного волевиявлення дуже високо цінувалися на наших землях. Роздумуючи над цими характеристиками української ментальності, А. Бичко зазначає:

«Здається, це цілком закономірне, зрозуміле й загальновідоме явище – заклик до вольності святої. Але, виявляється, що це далеко не так у контексті XVI–XVII ст. Так, наприклад, відомий російський дослідник М. Сумцов писав: «Для московських людей XVII ст. просьба малороссиян о сохранении вольностей должна была звучать очень страшно, и самое слово “вольность” должно было представляться чем-то еретическим» [2, с. 72].

Щодо керівників, то українці більше поважали, цінували й слухалися достойників, ніж зверхників. І сам такий поділ представників владних еліт є досить показовим. Достойникам належало не лише володіти харизмою, а й мати честь, гідність, бути моральними авторитетами народу й нації. Розмірковуючи над сутністю людини в контексті вироблення поняття гідної особистості, М. Попович зазначає: «Певне уявлення про гідність притаманне найрізноманітнішим культурам. Можна припустити, що відчуття гідності схоже на імунітет, який неначе захисною оболонкою прикриває особистість індивіда, захищаючи його від уражень і даючи змогу розвиватися на основі власного досвіду. Однак форми обстоювання гідності різночудно відмінні в різних культурах. Особливу роль відігравала гідність у соціальних групах воїнів, що виробили своєрідне поняття *честі*. Відчуття чи поняття честі поширилося далеко за межі воїнства і сьогодні властиве чи не всім соціальним групам та індивідам, принаймні там, де йдеться про норму й нормальну поведінку» [7, с. 140].

Сучасні дослідники одноставно визнають вагомим той факт, що українська революція 2014 р. майже одразу проголосила себе Революцією Гідності. «“Гідність” – фундаментальна якість розвиненої суб’єктності (етимологія слов’янського кореня слова чітко вказує лише на значення самостійного активного буття – корінь *стой*, латинський аналог – *dignitas* – ... однозначно вказує на “гідність”). Революцію гідності могли зробити тільки свідомі моральні та політичні суб’єкти, які прагнули не просто скинути непридатний уряд, але зробити свою суб’єктність новою системою координат для революційного соціуму» [3]. Недаремно Революцію Гідності ще називають українською революцією цінностей [5].

Фактично, події Євромайдану 2014 р. відкрили для сучасної України можливість стати повноцінним цивілізованим членом європейської спільноти. Проте навряд чи цей процес стане успішним поза розв’язанням цілої низки принципових внутрішньоукраїнських проблем, однією з яких, як нам видається, є українізація. Очевидно, що ефективність перебігу цього

процесу в сучасній українській державі та соціумі як ніщо інше здатна підняти рівень самооцінки та самоповаги національної спільноти, переконати її в життєздатності й перспективності існування того спільного українського «МИ», що активно дооформлюється в модерну українську націю.

Сьогодні в деяких колах України, зокрема її інтелектуальних і політичних еліт, говорять, що процес українізації як такий ще не на часі. Очевидно, ця позиція формується на тлі того, що вже спрацьовують певні суспільні стереотипи щодо самої назви таких змін. Під українізацією широкий загал розуміє насамперед мовну проблему. Оскільки в усі попередні роки саме мовна проблема або мовна карта, як її називають деякі аналітики, розігрувалася різними політичними силами як інструмент розмежування України на Схід і Захід, а українців – на свідомих і несвідомих, ширих і неширих тощо, то відмова від такої політики прирівнюється нині до відмови від процесу українізації України взагалі. Дійсно, таке бачення українізації сьогодні задає обмежений формат як розуміння самої сутності процесу, так і дії у визначеному напрямі. Проте змістовно українізація є значно глибшим і складнішим процесом трансформації українського соціуму як спільноти, що вийшла з Радянського Союзу з «плямами», які й визначили її як посттоталітарну (пострадянську), постколоніальну, постгеноцидну, а не повністю оновлену самостійну самодостатню цілісну Україну. Тому видається доцільним сьогодні говорити про українізацію як про витворення української України, але не лише через прагнення вийти з замкненого кола стереотипів, адже процес українізації України ширший за той стереотип, що сформувався й мав практичні наслідки у вигляді, наприклад, мовних майданів, законів Ківалова-Колісниченка тощо.

Концепт української України не потребує винайдення українського колеса, але потребує вироблення стратегічного бачення проблеми. І лише це дасть можливість розробляти конкретні проекти й механізми втілення їх у життя. Насамперед це європеїзація України й другий напрям, що став особливо актуальним сьогодні, – це процес, який можна означити гаслом Хвильового «Геть від Москви!».

Ми живемо в епоху, коли ідеї правлять світом, змінюють світ, рухають величезними масами людей. За прикладами ходити далеко не доводиться. Євромайдан, з його ідеєю європейського майбутнього для України, зумовив справді тектонічні зміни в українському житті. Концепт (інноваційна ідея) української України був уперше запропонований О. Пахльовською ще

наприкінці 90-х рр. минулого століття. Тоді ж вона чітко артикулювала, що «українська Україна» дорівнює «європейська Україна». Отже, витворення української України є нічим іншим, як процесом європеїзації України. Ми звикли наголошувати, що Україна – це географічний центр Європи, що українці – європейці за географічним положенням і специфікою ментальності, і лише століття колонізації Російською імперією руйнівно позначилися на менталітетові європейської української спільноти тощо. Отже, європеїзація України означає не лише, як говорять сьогодні праві інтелектуали, народники й традиціоналісти, повернення до себе доколоніальних (мається на увазі насамперед існування України як колонії в межах Російської імперії в минулі століття). Такий поворот, насправді, річ чисто метафорична. Змінився час, умови й виклики. Це, дійсно, побудова себе як сучасної європейської країни, а не повернення назад, у часи Київської Русі чи козаччини.

Ця побудова має як мінімум два складники:

1) витворення повноцінної модерної політичної нації як способу та сутнісної форми самореалізації українства в сучасному світі. Фактично цей процес перейшов у завершальну стадію, свідченням чого став Євромайдан і підйом патріотизму нині, коли постала нагальна потреба захистити саме окремішність і незалежність своєї нації та держави;

2) наповнення реальним змістом самого процесу європеїзації України, що передбачає як засвоєння європейських цінностей і норм співжиття (правова держава, громадянське суспільство, права людини тощо) та реалізацію їх на теренах сучасної України, звичайно, з урахуванням нашої внутрішньої специфіки, так і формування європейського матеріального рівня добробуту, який у всьому світі загалом визнається за певний досяжний (а не утопічний, як комунізм) взірць. І це завдання теж можна розглядати як справу честі цілої національної спільноти.

Отже, створення української України як справа національної честі та гідності всього українства передбачає виконання таких стратегічних завдань:

– Наповнення реальним змістом поняття «європейська Україна», зрештою, наприклад, перетворення українських міст на євроміста й реальна зміна ідентичності з пострадянської перехідної на європейську, коли українці ідентифікують себе саме з європейською сучасною цивілізацією як з її невіддільним складником. А це передбачає збереження національної неповторності й унікальності в межах української політичної нації.

– Другий момент – утілення в життя гасла Хвильового «Геть від Москви!». Це реальне подолання постколоніального синдрому (зокрема двовекторності), безвідповідальності, бо колонізовані спільноти тим і відрізняються від вільних самодостатніх націй, що вони базуються на основному типі соціальної особистості – гвинтикові імперського великого механізму, від якого майже нічого або й зовсім нічого не залежить. Цілеспрямований відбір покірних і безголосих – це прямий наслідок колоніального минулого, яке й витворило на теренах України масовий тип малороса.

Важливим моментом для утвердження саме української України як незворотного процесу українізації є те, що Єврореволюція стала ще й насамперед Революцією Гідності, коли українська людина відчула себе цілком відповідальною за власну долю, країну, майбутнє, фактично створивши за цей рік реальне громадянське суспільство, чого не вдавалося зробити за всі попередні роки української незалежності. Сьогодні це спільне колективне українське «Вони» набуло вагомості. «Вони» – це не пуста фігура мовлення: йдеться дійсно про більшість громадян України, яких можна кількісно оцінити в різних соціальних ситуаціях і обставинах взаємодії. Ніщо не демонструє матеріальну силу суб'єктності наочніше, ніж масштаб і різноманітність волонтерського руху в Україні. Можна твердити, що низова ініціатива громадян стимулювала, спрямовувала й після лютого 2014 р. постачала кадри процесові державного будівництва. Люди допомагали. Вони приносили воду на Майдан; йшли добровольцями воювати з російськими озброєними формуваннями та армією на Донбас; переправляли армійські каски через кордон в особистому багажі, щоб подарувати їх українським військовим, які потребували найнеобхіднішого; збирали й улаштовували біженців з окупованих територій або піклувалися про поранених солдат. Сьогодні волонтери служать радниками Президента й міністра оборони, заповнюють нові відділи в міністерствах, обираються до парламенту. Можливостей допомагати маса. Ключове питання: чи хочуть люди прийти на допомогу і, найголовніше, визначити самим характер і умови своєї допомоги» [3]. Такий всенародний підйом не можна змарнувати! Сучасна Україна повинна нарешті довести собі й світові, що вона не лише фізично належить до Європи, а й духовно здатна гідно презентувати величну європейську культуру й стиль життя. Сьогодні вона має всі шанси стати невіддільним складником спільного європейського цивілізаційного простору.

Отже, справою честі та гідності української нації є втілення в життя всіх тих можливостей,

шлях до реалізації яких відкрила Революція Гідності.

Список використаних джерел

1. Андрухович Ю. Промова на відкритті Віденської міжнародної книжкової виставки Buch Wien 12 листопада 2014 року [Електронний ресурс] / Юрій Андрухович. — Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/society/2014/11/19/184356/> (05.06.15).
2. Бичко А. Світлотінь Касіяна (Калліста) Саковича / Ада Бичко, Богдан Бичко. — К. : Український Центр духовної культури, 2005. — 168 с.
3. Герасимов И. Украина 2014: Первая постколониальная революция [Електронний ресурс] / Илья Герасимов // Україна модерна. — Режим доступу : <http://uamoderna.com/md/gerasimov-1-postkolonial-revolution> (05.06.15).
4. Літопис самовидців. Дев'ять місяців українського спротиву. — К. : Комора, 2014. — 312 с.
5. Майдан. (Р)еволюція духу: Мистецько-культурологічний проект / Автор і куратор проекту: Антін Мухарський. — К. : НАШ ФОРМАТ, 2014. — 312 с.
6. Перехрест О. Майдан нашої свободи / Ольга Перехрест // Літопис самовидців. Дев'ять місяців українського спротиву. — К. : Комора, 2014. — С. 24—26.
7. Попович М. Бути людиною / Мирослав Попович. — К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 223 с.

Відомості про автора:

Грабовська Ірина Миколаївна

grabovskai@ukr.net

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,

вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
doi: 10.7905/vers.v1i5.1126

Надійшла до редакції: 21.06.2015 р.

Прийнята до друку: 20.07.2015 р.

References

1. Andrukhovych, Yu. (2015). *Speech at the opening of Vienna International Book Fair Buch Wien on 12 November 2014*. Retrieved from : <http://life.pravda.com.ua/society/2014/11/19/184356/> [in Ukrainian]
2. Bychko, A. (2005). *Shading of Cassian (Kallist) Sakowicz*. Kyiv : Ukrainian Centre of Spiritual Culture. [in Ukrainian]
3. Gerasimov, I. (2015). *Ukraine 2014: First post-colonial revolution. Ukraine moderna*. Retrieved from : <http://uamoderna.com/md/gerasimov-1-postkolonial-revolution> [in Ukrainian]
4. Teren, T. (2014). *Chronicles of witnesses. Nine months of Ukrainian resistance*. Kyiv : Komora. [in Ukrainian]
5. Mukhars'kyi, A. (2014). *Maidan. (R)evolution of spirit: art and culture project*. Kyiv : NASH FORMAT. [in Ukrainian]
6. Perekhrest, O. (2014). *Maidan of our freedom*. In : *Chronicles of witnesses. Nine months of Ukrainian resistance*. Kyiv : Komora, 24—26. [in Ukrainian]
7. Popovych, M. (2011). *Being a human*. Kyiv : Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy". [in Ukrainian]

Information about the author:

Hrabovs'ka Iryna Mykolaivna

grabovskai@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60 Volodymyrs'ka Street, Kyiv, 01033, Ukraine

doi: 10.7905/vers.v1i5.1126

Received at the editorial office: 21.06.2015.

Accepted for publishing: 20.07.2015.